

Н. М. Назукова,
к. е. н., молодший науковий співробітник відділу державних фінансів,
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.6.14

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

N. Nazukova,
PhD, junior researcher, State finance department, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine

INVESTMENT TAX INCENTIVES IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE-ORIENTED ECONOMIC
GROWTH: EUROPEAN EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

Статтю присвячено перспективним заходам податкового стимулювання інвестицій в інноваційну діяльність в Україні. Аналіз новітнього європейського досвіду щодо сприяння інноваційно-інвестиційній діяльності засвідчив переважання специфічних заходів залучення інвестицій: інвестиційного та інноваційного податкового кредиту, податкової знижки на дослідницькі витрати, податкової премії за дослідження та розробки, а також прискореної амортизації та особливих режимів оподаткування інтелектуальної власності. У статті доводиться, що податкове стимулювання інвестицій в Україні, здійснюване в умовах посилення податкової конкуренції країн, має орієнтуватись на цілі економічного зростання та може бути реалізоване крізь призму елементів податку на прибуток підприємств, адміністрування податкових пільг, децентралізації, співробітництва між науково-дослідними та виробничими організаціями. Орієнтація надання податкових стимулів на таку будову не лише дозволить виконувати взяті Україною зобов'язання в рамках міжнародних договорів, але й забезпечить проведення продуманої інвестиційно-інноваційної політики. Хоча проблема економічного зростання не може бути вирішена виключно застосуванням податкових пільг, адже вони не можуть замінити необхідні структурні реформи, однак надання податкових пільг, у тому числі інноваційних, повинно підпорядковуватись головній меті — структурної перебудови, орієнтованої на економічне зростання, з визначеними галузевими пріоритетами.

The article is devoted to the perspectives of taxation privileges for innovational investments in Ukraine. The analysis of latest European experience in promoting innovation activity shows the predominance of specific investment-attraction measures: investment and innovation tax credits, tax deductions of research costs, research and development tax incentives, accelerated depreciation and special tax treatment of intellectual property.

Many authors have argued that the effectiveness of investment tax incentives is low in Ukraine — the funds accrued as a result of exemption from taxation of enterprise profits are insignificant and don't play important role in the formation of financial resources for investments.

The article argues that tax incentives for investments in Ukraine, should be oriented towards the goals of economic growth and can be realized through the prism of elements of corporate income tax, administration of tax privileges, decentralization, cooperation between research and production organizations. The tax incentives' targeting will allow Ukraine to fulfill the obligations under international treaties, and ensure implementation of a well-designed investment and innovation policy. Although the problem of economic growth can not be solved solely through application of tax incentives, since they can't replace the necessary structural reforms, but provision of tax incentives, including innovational, should be subordinated to the main objective of economic growth-oriented restructuring. The author

substantiated following directions for tax incentives' improvement in Ukraine: exemption from taxation of profits directed at innovation and investment activities, accelerated depreciation of new equipment, investment tax credit, investment tax premium, preferential investment credit.

*Ключові слова: податкове стимулювання, податкова пільга, інноваційно-інвестиційна діяльність.
Key words: tax incentives, investment tax privileges, investments in innovation activity.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах, коли країни здійснюють ліберальну політику створення привабливих умов для інвестицій і володіють розгорнутою законодавчою базою, що створює сприятливі умови для діяльності інвесторів, все більший вплив на динаміку нарощування обсягів інвестицій справляє ступінь використання країнами специфічних стимулів, направлених на залучення капіталу.

Протягом останніх кількох десятиліть відбувся помітний розрив між теорією і практикою залучення інвестицій у країнах з ринковою економікою. Сьогодні все частіше застосовуються специфічні заходи заохочення інвесторів, у результаті чого роль цих заходів суттєво зросла. Навіть у країнах ЄС, де будь-яку державну допомогу вважають такою, що викривляє конкуренцію, а отже, забороненою відповідно до Договору про функціонування ЄС, законодавством передбачено низку винятків із загального правила. Так, деякі види горизонтальної допомоги, яку надають не за галузевим принципом (наприклад, сприяння науковим дослідженням і розвиток малого і середнього бізнесу), визнано такими, що відповідають спільним європейським інтересам. Тобто існують об'єктивні передумови для задіяння механізму специфічних податкових стимулів, які у короткостроковій перспективі здатні (до певної межі) компенсувати низьку або знижену привабливість загального інвестиційного клімату та/або недосконалість законодавчої бази щодо умов діяльності інвесторів. Тому актуальною є більш прискіплива увага органів державної влади до реалізації ефективних заходів щодо створення спеціальних стимулів для нарощування інвестицій в українську економіку, які можуть вже у короткостроковій перспективі спричинити до створення ринкових ніш, привабливих для інвесторів. При цьому ключовими напрямками конкуренції між країнами, що розвиваються, є залучення інвестицій у високотехнологічні галузі економіки та сприяння трансферту технологій, а також експорту, для чого використовуються цільові податкові стимули у відповідних галузях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню механізмів та інструментів податкового стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності на національному рівні приділено значну увагу у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: В.М. Гейця [1], Р. Гордона [2], Ю. Городніченка [3], І. О. Луніної [4], Дж. Мінца [5], С. В. Онишко [6], Дж. Себастьяна [7], А.М. Соколовської [8], К. Спенгеля [9] та ін. Водночас, з огляду на перманентне трансформування інструментарію податкового стимулювання інвестиційної діяльності, застосовуваного на національних рівнях, вивчення міжнародного досвіду податкового стимулювання, у контексті можливостей його застосування в Україні, залишається перспективним напрямом досліджень.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті, з огляду на євроінтеграційний вектор розвитку, є узагальнення досвіду європейських країн щодо застосування інноваційно-інвестиційних податкових стимулів та формування пропозицій щодо їх застосування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Найбільш бажаними для української економіки є інвестиції в основний капітал з інноваційною складовою, особливо в умовах, коли "вплив нових технологій на приріст вітчизняного ВВП становить 1%, тоді як у розвинених країнах — 60—80%" [10, с. 157]. Так, на думку В. М. Гейця, "не є сумнівним, що економічна стратегія України має спиратися, насамперед, на інноваційну компоненту, оскільки інновації передбачають не лише технічно і технологічно нові продукти, але й нові ринки, залучення і використання творчого потенціалу нації" [11, с. 225]. А тому, за зразком ЄС, необхідно розробляти податкові стимули для підприємств, які інвестують в інновації, а також надавати податкові преференції у вигляді списання витрат на дослідження і розробки, які пов'язані з реальною економічною діяльністю.

Так, на підтримку виконання положень, задекларованих у стратегії "Європа 2020" [12] та "розумного" зростання, зокрема "інтелектуальних енергосистем" (англ. The Smart Grids Task Force, SGTFF) [13], акцентування податкових пільг у країнах ЄС поширилось на наукові дослідження та розробки як базис потенціальних нововведень для визначеного сегменту підприємств з метою подальшої підтримки їх інноваційної діяльності. Тобто створене коло "від ідеї — до впровадження її у виробництво" з відповідною системою фіскальної підтримки. Зокрема, згідно єдиних, уніфікованих принципів оподаткування на Спільному ринку ЄС (англ. The Common Consolidated Corporate Tax Base, CCCTB), що були імplementовані у 2016 р. [14], передбачається підтримка інновацій через надання податкових пільг науково-дослідницьким та дослідно-конструкторським розробкам (НДДКР) (англ. Research and Development, R&D), які пов'язані з реальною економічною діяльністю. Цей принцип цілком відповідає більш раннім положенням податкового реформування в ЄС, яке прийшло в основному на 2014 р. Так, у 2014 р. більшість країн ЄС запровадили спеціальні податкові стимули в рамках програми стимулювання наукових досліджень та інноваційно-інвестиційної діяльності. Згідно зі стратегією "Європа 2020", інвестування у R&D має досягти рівня 3% ВВП, для чого, зокрема, у 2014 р. було започатковано безпрецедентну програму з досліджень та інновацій "Горизонт 2020", яка покликана сприяти збільшенню числа інноваційних технологій, відкриттів і перспективних розробок шляхом просування ідей від наукових лабораторій на ринок.

Така політика обумовлена, зокрема, появою інституту "нової індустріалізації", яка полягає у використанні

нових технологій, що виникають внаслідок зрощування цифрової сфери з фізичною і біологічною, та лежить в основі четвертої промислової революції. Перехід від оцифрування, що було характерним для третьої промислової революції, до інновацій, заснованих на поєднанні технологій, що відбувається в рамках четвертої промислової революції, змушує підприємства переглянути свої підходи до ведення бізнесу загалом та здійснення інвестицій — зокрема. Так, у Швеції, чия економіка належить до високотехнологічних, ставиться завдання збільшення обсягу та впливовості приватних та державних інвестицій у дослідження та розробки, а також поглиблення співробітництва між малими і середніми підприємствами та дослідницькою сферою, обмін технологіями між галузями та між підприємствами. Дослідницькі інститути у Швеції працюють на межі між академічними дослідженнями та промисловим сектором. Промисловий розвиток забезпечується шляхом доступу малих і середніх підприємств до нових сучасних технологій і знань, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні [15, с. 22]. Це дає Швеції змогу тривалий час зберігати першу позицію серед країн ЄС по інтенсивності НДДКР — 3,3% ВВП [16, с. 62].

У 2015 р. 26 держав-учасниць ЄС використовували податкові пільги для стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності. Ця практика також поширена в інших розвинених країнах за рамками ЄС, включаючи США, Канаду, Японію, Китай, Південну Корею. Держави ЄС використовують ряд податкових пільг, які виконують цілий перелік завдань, в тому числі стимулювання інвестицій. Наприклад, податкові пільги на витрати на дослідження і розробки можуть стимулювати інвестиції в НДДКР. Витрати підприємств на НДДКР впали у період з 2008 р. по 2009 р., після розгортання фінансово-економічної кризи, та почали зростати у 2010 р., хоча темпи їх росту залишаються нижче докризового рівня. У відповідь на ці обставини, майже всі держави-члени ЄС, які вже використовували податкові пільги на витрати на дослідження і розробки, розширили цю практику у кризові роки, а ті держави, які таких стимулів не застосовували — запровадили їх.

П'ятіркою країн ЄС, у яких високотехнологічні галузі є головними драйверами економічного зростання та складають ядро п'ятого і є перспективними для переходу до шостого технологічного укладу є Фінляндія, Швеція, Данія, Німеччина та Австрія. На відміну від зазначених країн, в Україні домінують технології четвертого технологічного укладу, що консервують низьку конкурентоспроможність продукції. У країнах ЄС найважливішими з інструментів непрямого стимулювання інвестицій у науково-дослідницьку діяльність є податкові пільги. Тому, не дивлячись на те, що в цілому всі види інвестиційних стимулів показують значну гетерогенність у їх структурі і практиці імплементації, що пов'язано із особливостями галузей різних країн та в їх податковому законодавстві, все ж для України практика розвинених країн у сфері податкового стимулювання високотехнологічних інвестицій представляє собою значні можливості для удосконалення власної системи пільгового оподаткування, її збалансування з вимогами Директив ЄС та рамкового закону про державну допомогу в Україні, який набуває чинності з 8 серпня 2017 р.

Для України досвід ЄС допомагає визначити, які підходи до надання державної допомоги найменше викривляють ринковий механізм, а застосування контрольних механізмів ЄС може сприяти виконанню міжнародних зобов'язань України.

Серед застосовуваних у країнах ЄС податкових інструментів, направлених на стимулювання інноваційної діяльності, високоефективними вважаються інвестиційні податкові кредити, які застосовують Франція та Норвегія. Податковий кредит у Франції надає щедру підтримку молодим малим та середнім підприємствам (МСП), для яких витрати на НДДКР становлять не менше п'ятнадцяти відсотків загальних витрат. Вимога новизни досліджень і розробки відповідає передовій практиці ("новий для всього світу"). Можливість негайного повернення і короткий час відповіді означає, що підприємства можуть швидше отримати фінансування. Податковий кредит SkatteFUNN у Норвегії є широко поширеною схемою пільгового оподаткування МСП. Процедура подачі заявки на податковий кредит в області НДДКР досить проста: підприємства можуть подати заявку в режимі онлайн, є єдине агентство, а також доступно кілька шляхів реалізації інвестиційного податкового кредиту.

Зауважимо, що досі ініціативи із запровадження в Україні інвестиційного податкового кредиту, згідно з яким частину суми нарахованого податку на прибуток підприємство може списати на інвестиції, вкладені в нове виробництво чи обладнання, не були реалізовані до кінця. Хоча цей вид податкового стимулювання інвестицій в основний капітал у контексті реалізації євроінтеграційного вектору розвитку є актуальним, оскільки може підвищити інвестиційну привабливість України та дати поштовх до розвитку високотехнологічних видів діяльності.

Порівняно з кількістю наданих та розширених країнами ЄС податкових стимулів для НДДКР, які мали місце у період кризи, набагато менше змін відбулось протягом 2014—2015 рр. Так, починаючи з 2015 р., в Австрії збільшено премію з податку на прибуток, яка полягає у грошовій виплаті у розмірі певної пропорції від витрат на НДДКР, з 10% до 12%. При цьому самі витрати на НДДКР повністю вираховуються з оподаткованої бази у момент їх нарахування. Для отримання премії, необхідно надати експертний звіт, наданий Австрійською організацією з просування наукових досліджень (FFG), який підтверджує приналежність витрат до витрат на дослідження і розробки.

У Словаччині запроваджено "супер-знижку" на витрати на НДДКР у розмірі 125%. Так звана "супер-знижка" може бути застосована платником податків, який реалізує проект НДДКР і зазначає витрати, які є частиною економічного результату, пов'язаного з таким проектом. Чисту податкову базу, з якої вже вираховували витрати, можна ще зменшити на витрати, пов'язані з реалізацією проекту НДДКР, у такому розмірі:

— 25% витрат, понесених на НДДКР в податковому періоді;

— 25% від заробітної плати — якщо працівник приймає участь у проекті НДДКР в податковому періоді, з ним був заключний трудовий контракт, він є громадянином ЄС молодше 26 років і одержав відповідний

освітньо-кваліфікаційний рівень менше двох років тому;
— 25% витрат, понесених в податковому періоді на НДДКР, якщо ці витрати перевищують витрати на НДДКР, понесені протягом попереднього податкового періоду.

Єдиними витратами, які можуть бути вираховані з податкової бази, є ті, які обліковуються окремо від інших витрат платника податків, зареєстровані в окремих реєстрах витрат, з розбивкою по окремих проектах та бухгалтерським операціям. Ці записи повинні відповідати вимогам прозорості і вимогам до надання права на вирахування, обов'язок з доведення такого права лежить на платникові податків. Якщо витрати, пов'язані з НДДКР, лише частково пов'язані з реалізацією НДДКР, процедура вирахування витрат застосовується лише стосовно останніх. Визнання витрат базується на правилах обліку нематеріальних активів. У всіх країнах ЄС, при наданні інноваційних податкових пільг, значна увага приділяється контролю та визнанню витрат такими, що відносяться до НДДКР.

Протягом 2014—2015 рр. Італія, Франція, Хорватія, Португалія та Румунія запровадили податкові пільги для стимулювання інвестицій в машини та обладнання, переважно прискорену амортизацію або надання податкових пільг для реінвестованого прибутку. В Ірландії, Франції, Італії, Люксембурзі, на Мальті та у Великобританії увагу було зосереджено на підтримці молодих або невеликих підприємств. Стимулювання соціально-відповідальних інвестицій було також включено у порядок денний творців податкової політики у Данії, Іспанії, Італії, на Мальті та Великобританії.

Для більш детального вивчення та узагальнення можливих інструментів податкового стимулювання високотехнологічних інвестицій, доцільно звернутись до досвіду Польщі, де рівень зносу необоротних активів у шість разів нижче, ніж в Україні, та продовжує знижуватись, і це на фоні нарощування обсягів самих необоротних активів. За даними Центрального статистичного бюро Польщі та Державної служби статистики України, у 2013 р. частка іноземних інвестицій в структурі джерел фінансування капіталовкладень в Польщі в 3,6 рази перевищувала відповідний показник України [17, с. 45]. Це зокрема пояснюється діяльністю Спеціальних економічних зон (СЕЗ), яких налічується 14, що розташовані у віддалених регіонах країни, біля основних промислових, академічних та транспортних вузлів та у яких пропонують висококваліфіковану робочу силу, що у підсумку дозволяє підвищити продуктивність праці. Позитивний ефект СЕЗ на економіку країни підтверджує той факт, що їх діяльність подовжено з 2020 р. до 2026 р. На даний час у СЕЗ не стягується корпоративний податок в певній пропорції від суми: або капітальних витрат, або заробітної плати, нарахованої протягом двох років; сама пропорція варіюється від 20% (15% або 10% у Варшаві) до 35%, виключенням є 4 східні регіони, де можна збільшити пропорцію отримуваної допомоги до 50%. Крім того, зазначена пропорція може бути збільшена ще на 10% або на 20% у випадку середніх та малих підприємств, відповідно. Регіональні пільги можуть додаватись до інших пільг. На акціонерів компанії, що розташована в СЕЗ, також поширюється право на зменшення корпоративного податку, за тими

ж правилами. Субсидований бізнес повинен здійснювати свою діяльність в СЕЗ, при цьому повинні підтримуватись заявлені обсяги активів та рівень зайнятості в СЕЗ по меншій мірі протягом 5 років (для великих інвесторів) після завершення інвестицій. Хоча слід погодитись, що одними з найбільш привабливих джерел інвестування в Польщі, зокрема протягом 2007—2013 рр. були Структурні фонди ЄС [18, с. 9]. До інших важливих інвестиційних стимулів у Польщі відноситься інноваційний податковий кредит: інвесторів дозволяється зменшувати оподатковувану базу на 50% від вартості придбаного нового технологічного обладнання, продукovanого вітчизняними науково-дослідними інституціями, та одночасно отримувати перевагу у вигляді нарахування підвищених норм амортизації, що передбачені для такого інноваційного обладнання.

Корпоративні податки можуть впливати на рішення щодо фінансування, створюючи перекид в бік боргів, оскільки оподаткування прибутків підприємств передбачає вирахування процентів з оподаткованого прибутку. Це може призвести до викривлення конкуренції, та вплинути на загальну продуктивність шляхом перерозподілу інвестицій між галузями на користь тих, які легко знаходять джерела боргового фінансування, і, ставлячи в не вигідне становище тих, які змушені більшою мірою покладатися на власні кошти, — такі як наукомісткі галузі, які інвестують значні обсяги коштів в нематеріальні активи. Навіть в межах однієї галузі це може дестимулювати інноваційні, швидкозростаючі підприємства, які змушені розраховувати на ризиковий капітал більше, ніж інші підприємства. Зазначене обумовило низку фундаментальних реформ корпоративного податку, направлених на нівелювання податкової дискримінації в джерелах фінансування капітальних інвестицій, в ряді країн ОЕСР [19]. Система податкової знижки на власний капітал (англ. Allowance for corporate equity (ACE) tax system) — яка, наприклад, існує в Бельгії та Італії, — передбачає податкову знижку на капіталовкладення при розрахунку оподаткованого прибутку корпорації. Подібно до вирахування відсоткових платежів з бази корпоративного прибуткового податку, знижка на власний капітал дорівнює добутку коштів власників капіталу (як правило, це і є сукупний власний капітал компанії) і відповідної номінальної процентної ставки (процентна ставка по державних облігаціях середнього терміну). Таким чином, приблизний розмір знижки дорівнює "нормальному" прибутку корпорації. Отже, корпоративний податок обмежується економічною рентою, тому що об'єктом оподаткування виступає тільки корпоративний прибуток понад розмір ACE (податкової знижки на власний капітал). У результаті, система оподаткування ACE не спотворює вибір між боргом і власними ресурсами фінансування на рівні підприємства.

Система податкової знижки на корпоративні акції (англ. Allowance for shareholder equity (ASE) tax system), яка діє в Норвегії, звільняє нормальний дохід на власний капітал від подвійного оподаткування. Однак, ця система забезпечує податкові пільги для нормального прибутку на власний капітал не на корпоративному рівні, як при системі оподаткування доходів ACE, а на особистому рівні. ASE може бути розрахована як вартість

акцій у власності домогосподарств, помножена на умовно нарахований дохід (процентна ставка по середньострокових державних облигаціях). Як і у випадку з системою оподаткування АСЕ, що еквівалентна податку на корпоративні грошові потоки, система оподаткування АСЕ еквівалентна податку на грошові потоки на рівні індивідуума.

Крім того, в країнах ЄС висловлюються пропозиції щодо запровадження податку на корпоративний грошовий потік, замість оподаткування корпоративних доходів. При стягненні податку на корпоративний грошовий потік, прибуток оподатковується лише тоді, коли отримано кошти, витрати нараховуються одразу ж, як тільки відбувається придбання, а витрати на проценти не враховуються. Таким чином, капіталізація активів більше не вимагається (завдяки негайному витрачання інвестицій), і стає не обов'язковим облік економічної амортизації активів. Податок на корпоративний грошовий потік діє симетрично відносно боргу і відносно акцій, і отже не спотворює рішення підприємств щодо джерел фінансування.

Викривлюючий ефект на конкуренцію також може справляти використання такого податкового інструменту, як "патентні коробки" (англ. IP-box). Використання "патентних коробок", яке полягає у зниженні податків на доходи, отриманих від експлуатації інтелектуальної власності, набуло поширення в останні роки і породило побоювання, що вони створять шкідливу податкову конкуренцію. Немає чіткого обґрунтування використання "патентних коробок" як засобу стимулювання інновацій, оскільки вони можуть призвести до переміщення прибутку без стимулювання відповідної НДДКР, пов'язаної з реальною економічною діяльністю, і привести до великих втрат податкових надходжень. У 2013 р. в ОЕСР та в ЄС було досягнуто згоди про необхідність прийняття підходу для забезпечення чіткого зв'язку між податковими пільгами, які надаються в рамках "патентних коробок", і діяльністю підприємств в області НДДКР [20]. А починаючи з 2016 р., у контексті протидії розмиванню податкової бази і переміщенню прибутків, спільним планом G-20 та ОЕСР [21], особливі режими оподаткування інтелектуальної власності (IP-box) заборонені¹.

Отже, головний підхід до надання податкових пільг в ЄС полягає у необхідності забезпечити спрямованість податкових пільг на виробничі інвестиції і запобігти викривленням у конкуренції внаслідок створення податковими пільгами переваг одним галузям або підприємствам над іншими. Водночас в ЄС застосовується досить широкий перелік видів податкового стимулювання, які підпорядковані базовим положенням Лісабонського договору, процедурним правилам, схваленим Радою ЄС та Єврокомісією, а також цілій низці горизонтальних, секторальних та інших правил, регламентів і настанов, які безпосередньо визначають вимоги до схем державної допомоги. Захищаючи ринок від спотворення конкуренції внаслідок надмірного державного втручання, ці правила сприяють спрямуванню різних форм державної підтримки на вирішення конкретних завдань, що призводять до якісних змін у секторальному та регіо-

нальному вимірах. Наприклад, у Польщі для інвестування в специфічні сектори економіки надаються довгострокові державні субсидії/грошові гранти, але лише на основі рішення уряду та за згодою Міністерства економіки. Таким чином, хоча проблема економічного зростання не може бути вирішена виключно застосуванням податкових пільг, адже вони не можуть замінити необхідні структурні реформи, однак надання податкових пільг, у тому числі інноваційних, повинно підпорядковуватись головній меті — структурної перебудови, орієнтованої на економічне зростання, з визначеними галузевими пріоритетами.

Наразі лідерами по залученню інвестицій в Україні є ті види промислової діяльності, результатом діяльності яких є продукція проміжного споживання (добувна, хімічна і нафтохімічна промисловість, металургія, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води). Найбільші обсяги пільг з податку на прибуток підприємств у 2014 р. надано суб'єктам фінансової та страхової діяльності, підприємствам з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, та підприємствам переробної промисловості. Оцінка ефективності податкового стимулювання цих видів діяльності з позиції забезпечення сталого економічного зростання неоднозначна. Правильний вибір "точок" податкового стимулювання досить важко здійснювати в умовах відсутності усталеної структурної та промислової політики, всеохоплюючої економічної програми. Тому в Україні прийнято основні документи, в яких прописано напрями податкового реформування, — Коаліційну угоду [22] та Програму діяльності Кабінету Міністрів України [23]. Водночас для окремих галузей, а також для регіонів прийнято профільні стратегії та програми діяльності, в яких, у тому числі, йдеться про зміни до системи оподаткування: Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 р. [24], Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. [25], Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015—2020 рр. [26].

Аналіз пріоритетів, визначених у Концепції та Стратегіях, дає підстави виокремити такі пріоритетні галузі для податкового стимулювання інвестицій:

— високотехнологічні, зокрема інформаційні та аерокосмічні галузі. Розвиток інформаційних галузей виробництва та сфери послуг, у тому числі на базі залучення прямих іноземних інвестицій, може сприяти виходу України на світові ринки інформаційних технологій, що активно розвиваються;

— інфраструктурні галузі, недостатній розвиток яких не дає розвиватись усій господарській системі країни. До таких галузей, у першу чергу, належать енергетика, дорожнє будівництво, портове господарство та логістичні центри;

— галузі, які традиційно забезпечують надходження від експорту — сільське господарство, металургія та машинобудування.

У рамках вектору економічного зростання, дотримання якого схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 у Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020", передбачено здійснення реформ у ряді секторів економіки, національних ринків, ме-

¹ Повна ліквідація режиму планується до 2021 року.

ханізмів реалізації державної політики, зокрема механізму податкового регулювання, а також виконання завдань економічного та соціального розвитку шляхом розробки та практичної імплементації державних цільових програм, у тому числі програми залучення інвестицій. Програму залучення інвестицій заплановано реалізувати через призму децентралізації, — сформувавши районні програми залучення інвестицій. У цьому контексті корисним може виявитись досвід Польщі, де місцеві органи влади надають податкові преференції, направлені на стимулювання інвестицій:

— звільнення від податку на нерухомість, що надається місцевими органами самоврядування, виходячи з цілей формування капіталу або рівня зайнятості в регіоні;

— субсидії зайнятості — відсутня грошова підтримка, що зазвичай надається місцевими службами зайнятості інвесторам, що створюють нові робочі місця;

— негрошову допомогу — допомога у формі попереднього освоєння земель, покращення місцевої інфраструктури та земель, підтримки у наборі персоналу, сприяння заключенню контрактів на закупівлю тощо.

За прогнозами експертів, значення заходів, що проводяться безпосередньо в регіонах, найближчим часом зростатиме. Термін "регіональні інноваційні системи" на Заході з'явився на початку 1990-х рр. і був пов'язаний з феноменом випереджаючого інноваційного розвитку низки регіонів в окремих країнах. Частково причиною цього є те, що саме в регіонах і на місцевому рівні малі підприємства можуть отримати відчутну підтримку [27, с. 361].

В Україні для підвищення рівня фінансової спроможності місцевих громад, зокрема у контексті можливостей формування відповідних напрямів інвестиційного стимулювання, реалізується реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [28]. Водночас сучасний стан місцевих бюджетів в Україні свідчить про фінансову неспроможність щодо реалізації інвестиційних стимулів, направлених на розвиток регіонів. Згідно з висновками І. О. Луніної, "очевидною є фінансова неспроможність більшості сільських бюджетів у 2015 р. реалізувати власні повноваження сільських рад щодо забезпечення соціально-економічного розвитку сільських громад і поселень" [29, с. 28].

На подолання цього протиріччя направлена Стратегія управління державними фінансами України на 2017—2021 рр. (СУДФ) [30], основна мета якої полягає у побудові сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньо— та довгостроковій перспективі. Про досягнення цілей, визначених Стратегією, звітують профільні міністерства та відомства, окремо створено Національну раду реформ, що складається з цільових команд реформ, яких виокремлено вісім, серед яких і команда з децентралізації, що підтверджує її пріоритетне значення.

ВИСНОВКИ

Згідно з Рамковими положеннями Співтовариства щодо державної допомоги дослідженням, інноваціям та

розвитку (2006/С 323/01) для визнання сумісною зі спільним ринком державна допомога повинна, без завдання шкоди конкуренції, стимулювати діяльність у значеній сфері, що виражається у зростанні економічної ефективності, тобто збільшенні ринкового попиту на нові або поліпшені товари, процеси або послуги, або зменшенні ціни на них без втрати якості. Україні, в рамках євроінтеграційного вектору розвитку, також потрібно орієнтувати податкові стимули на аналогічну ціль. Це не лише дозволить виконувати взяті Україною зобов'язання в рамках міжнародних договорів, зокрема Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, але й забезпечить проведення продуманої інвестиційно-інноваційної політики з імплементацією відповідних податкових стимулів, направлених на науково-технічне оновлення виробництва з підвищенням його техніко-економічних показників, що особливо актуально в умовах звуженого відтворення основного капіталу. Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної податкової системи, на основі аналізу зарубіжного досвіду податкового стимулювання інноваційної діяльності, можна запропонувати впровадження таких специфічних податкових стимулів:

1) через призму елементів податку на прибуток підприємств: інвестиційного та інноваційного податкових кредитів за прикладом більшості країн ЄС, податкової знижки за прикладом Словаччини;

2) через призму адміністрування інноваційних пільг: контролю за віднесенням витрат, пов'язаних з НДДКР, до витрат на реалізацію досліджень і розробок; це дасть змогу стимулювати лише ті дослідження і розробки, що пов'язані з реальною економічною діяльністю;

3) через призму децентралізації: звільнень від сплати деяких видів податків, надання послуг з підбору персоналу, з освоєння територій за прикладом Польщі;

4) через призму співробітництва між науково-дослідними та виробничими організаціями, за прикладом Швеції; це дасть змогу знизити витрати на пошук споживачів результатів досліджень та підвищити їх прикладне значення.

Конкретні напрями реалізації зазначених специфічних податкових стимулів мають бути передбачені у Законі України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання". Збалансування податкових стимулів з правилами ЄС повинно бути окремим результатом імплементації СУДФ, що в перспективі призведе до однорідності, однотипності та зіставності детермінант, які утворюють податкове навантаження на інвестиції в основний капітал в Україні та країнах ЄС. Це створить додаткові можливості для модернізації економіки на основі освоєння ядра нового технологічного укладу (біо- і лазерні технології, наноматеріали, трансформація охорони здоров'я, телекомунікацій, сільського господарства, авіа-, судно-, приладобудування та ряд інших галузей) та зможе дати поштовх структурній перебудові економіки і сприяти забезпеченню її стійкості.

Література:

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця; НАН України. — Київ, 2015. — 336 с.
2. Gordon R.H. and Hines J.R. International Taxation. Handbook of Public Economics. 2002, Vol. 4. — P. 1935—1995.

3. Gorodnichenko Y., Schnitzer M. Financial constraints and innovation: why poor countries don't catch up. NBER Working Paper. 2010. № 15792. URL: <http://www.nber.org/papers/w15792.pdf>
4. Лунина І.О., Білоусова О.С., Булана О.О. Бюджетно-податкове стимулювання інноваційної діяльності в Україні. Економіка і прогнозування. — № 1, 2016. — С. 41—56.
5. Mintz J.M., and Tsiopoulos T. Corporate Income Taxation and Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. Fiscal Incentives for Investment and Innovation / A. Shah. New York: Oxford University Press, 1995. — P. 455—480.
6. Інноваційний розвиток України та податкове регулювання: стан і діалектика взаємозв'язків: монографія / За заг. ред. С. В. Онишко; Нац. Унів. ДПСУ. — Ірпінь, 2015. — 298 с.
7. James, Sebastian. Effectiveness of Tax and Non-Tax Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications. URL: <http://ssrn.com/abstract=2401905> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2401905>
8. А. М. Соколовська. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. Фінанси України. — № 9, 2013. — С. 28—44.
9. Evers Lisa, Spengel Christoph, Braun Julia. Fiscal Investment Climate and the Cost of Capital in Germany and the EU. ZEW policy brief. 2015. № 1. 8 p. URL: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/policybrief/pb01-15.pdf>
10. Симоненко В.К. Пятилетка крутого пике. Экономические эссе. — Киев, 2016. — 327 с.
11. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. — Харків, 2006. — 272 с.
12. EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth / European Commission. Brussels, 03.03.2010. URL: <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=com:2010:2020:fin:en:pdf>
13. European task force for the implementation of smart grids into the European internal market mission and work programme. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mission_and_workprogramme.pdf
14. Commission proposes major corporate tax reform for the EU. URL: http://ec.europa.eu/ireland/news/t%3%A1-athch%3%B3iri%3%BA-m%3%B3r-ar-ch%3%B3ras-c%3%A1nach-corp-ar-%3%A1id%3%AD-ae-molta-ag-gcoimisi-%3%BA_n_en
15. Smart industry — a strategy for new industrialisation for Sweden. — Government Offices of Sweden. URL: http://www.government.se/498615/contentassets/3be3b6421c034b038dae4a7ad75f2f54/nist_statsformat_160420_eng_webb.pdf
16. Tax Reforms in EU Member States 2015. Tax policy challenges for economic growth and fiscal sustainability. Institutional Paper. September 2015. № 008. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eep/pdf/ip008_en.pdf
17. Fixed assets in National Economy in 2015. Statistical Information and Elaborations / Central statistical Office of Poland. Warszawa, 2016. URL: <http://stat.gov.pl/en/topics/industry-construction-fixed-assets/fixed-assets/>
18. Guide to foreign direct investment in Poland. URL: http://www.dentons.com/~/_/media/PDFs/Insights/2015/January/Guide_to_foreign_direct_investment_in_Poland_2015.pdf
19. Tax Policy Reform and Economic Growth. OECD Tax Policy Studies. No. 20. Paris, 2010. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091085-en>
20. Countering Harmful Tax Practices More Effectively, Taking into Account Transparency and Substance. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. 2014.
21. OECD (2013), Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting, OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en>
22. Коаліційна угода: Угода ВРУ VIII скликання від 21.11.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS23590.html
23. Постанова Верховної Ради України "Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України". URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>
24. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>
25. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року / Кабінет Міністрів України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140385.html
26. Єдина комплексна стратегія розвитку сільськогосподарства та сільських територій на 2015-2020 роки. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16015>
27. Становлення середнього класу: домінанта національної стратегії України: кол. моногр. — Київ, 2009. — 640 с.
28. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні". URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3332014-%D1%80>
29. Розвиток бюджетної децентралізації в Україні: наукова доповідь / За ред. І.О. Луниної; НАН України, ДУ "Ін.-текон. та прогноз. НАН України". — Київ, 2016. — 70 с.
30. Розпорядження КМУ "Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки". URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>

References:

1. Heiets, V.M. (2015), Innovatsijna Ukraina 2020: natsional'na dopovid' [Innovative Ukraine 2020: National Report], NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
2. Gordon, R.H. and Hines, J.R. (2002), "International Taxation", Handbook of Public Economics, vol. 4, pp. 1935-1995.
3. Gorodnichenko, Y. and Schnitzer, M. (2010), "Financial constraints and innovation: why poor countries don't catch up", NBER Working Paper, vol. 15792, available at: <http://www.nber.org/papers/w15792.pdf> (Accessed 25 Jan 2019).
4. Lunina, I.O. Bilousova, O.S. Bulana, O.O. (2016), "Budget and tax stimulation of innovation activity in

Ukraine", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 1, pp. 41—56.

5. Mintz J.M., and Tsiopoulos T. (1995), "Corporate Income Taxation and Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe", *Fiscal Incentives for Investment and Innovatio*, Oxford University Press, pp. 455—480.

6. Onyshko, S.V. (2015), *Innovatsijnyj rozvytok Ukrainy ta podatkovye rehuliuвання: stan i dialektyka vzaiemozv'iazkiv* [Innovative development of Ukraine and tax regulation: the state and dialectics of interconnections], Nats. Univ. DPSU, Irpin, Ukraine.

7. Sebastian, J. (2013), "Effectiveness of Tax and Non-Tax Incentives and Investments: Evidence and Policy Implications", available at: <http://ssrn.com/abstract=2401905> (Accessed 25 Feb 2019).

8. Sokolovs'ka, A.M. (2013), "Features of the tax system of Ukraine and directions of its adjustment", *Finansy Ukrainy*, vol. 9, pp. 28—44.

9. Evers, L. Spengel, C. and Braun, J. (2015), "Fiscal Investment Climate and the Cost of Capital in Germany and the EU", ZEW policy brief, vol.1, available at: <http://ftp.zew.de/pub/zew-docs/policybrief/pb01-15.pdf> (Accessed 25 Feb 2019).

10. Simonenko, V.K. (2016), *Pjatiletka krutogo pike. Jekonomicheskie jesse* [Five-year steep peak. Economic essay], Kyiv, Ukraine.

11. Heiets', V.M. and Semynozhenko, V.P. (2006), *Innovatsijni perspektyvy Ukrainy* [Innovative prospects of Ukraine], Kharkiv, Ukraine.

12. European Commission (2010), "EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth", available at: <http://eur-lex.europa.eu/lexuriserv/lexuriserv.do?uri=com:2010:2020:fin:en:pdf> (Accessed 25 Feb 2019).

13. European Commission (2012), "European task force for the implementation of smart grids into the European internal market mission and work programme", available at: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mission_and_workprogramme.pdf (Accessed 25 Feb 2019).

14. European Commission (2016), "Commission proposes major corporate tax reform for the EU", available at: http://ec.europa.eu/ireland/news/t%C3%A1-athch%C3%B3ir%C3%BA-m%C3%B3r-ar-ch%C3%B3ras-c%C3%A1nach-corpor%C3%A1id%C3%AD-aemolta-ag-gcoimisi%C3%BA_n_en (Accessed 25 Feb 2019).

15. Government Offices of Sweden (2016), "Smart industry - a strategy for new industrialisation for Sweden", available at: http://www.government.se/498615/contentassets/3be3b6421c034b038dae4a7ad75f2f54/nist_statsformat_160420_eng_webb.pdf (Accessed 25 Feb 2019).

16. European Commission (2015), "Tax Reforms in EU Member States 2015. Tax policy challenges for economic growth and fiscal sustainability", *Institutional Paper*, vol. 008, available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eeip/pdf/ip008_en.pdf (Accessed 25 Feb 2019).

17. Central statistical Office of Poland (2016), "Fixed assets in National Economy in 2015. Statistical Information and Elaborations", available at: <http://stat.gov.pl/en/>

topics/industry-construction-fixed-assets/fixed-assets/ (Accessed 25 Feb 2019).

18. Dentons (2015), "Guide to foreign direct investment in Poland", available at: http://www.dentons.com/~media/PDFs/Insights/2015/January/Guide_to_foreign_direct_investment_in_Poland_2015.pdf (Accessed 25 Feb 2019).

19. OECD (2010), "Tax Policy Reform and Economic Growth", *OECD Tax Policy Studies*, vol. 20, available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091085-en> (Accessed 25 Feb 2019).

20. OECD (2014), *Countering Harmful Tax Practices More Effectively, Taking into Account Transparency and Substance*, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, Paris, France.

21. OECD (2013), "Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting", *OECD Publishing*, available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264202719-en> (Accessed 25 Feb 2019).

22. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), *The Law of Ukraine "Coalition Agreement"*, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS23590.html (Accessed 25 Feb 2019).

23. Verkhovna Rada of Ukraine (2016), *Resolution "On the Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1099-19> (Accessed 25 Feb 2019).

24. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), *Resolution "The Concept of the National Target Economic Program for the Development of Industry for the period up to 2020"*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80> (Accessed 25 Feb 2019).

25. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), *Resolution "On approval of the State Strategy for Regional Development for the period up to 2020"*, available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140385.html (Accessed 25 Feb 2019).

26. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2015), "The Integrated Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas for 2015—2020", available at: <http://minagro.gov.ua/node/16015> (Accessed 25 Feb 2019).

27. Balits'ka, V. V. (2009), *Stanovlennia seredn'oho klasu: dominantna natsional'noi stratehii Ukrainy* [The formation of the middle class: the dominant national strategy of Ukraine], *Chetverta khvyliya*, Kyiv, Ukraine.

28. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), *Resolution "On the Concept of Reforming Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3332014-%D1%80> (Accessed 25 Feb 2019).

29. Lunina, I.O. (2016), *Rozvytok biudzhethnoi detsentralizatsii v Ukraini* [Development of budget decentralization in Ukraine], *DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy"*, Kyiv, Ukraine.

30. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), *Resolution "On Approving the Strategy for Reforming the Public Finance Management System for 2017-2020"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80> (Accessed 25 Feb 2019).

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019 р.